

haar moeder in 1945. In 1958 is het stuk klaar.

'Zo ooit een schrijver een toneelstuk uitsluitend voor zichzelf heeft geschreven, dan is het dit', schreef Barnes. Ze heeft zichzelf erin verborgen. 'Geef een mens een masker en hij toont zijn ware gelaat', schreef Oscar Wilde. 'Barnes schreef zich tot stilte', zegt dramaturge Janine Brogt in de programmabrochure. Regisseur Gerardjan Rijnders maakte er brute, mooie stilte van.

'Een kunstenaar is natuurlijk moordenaar en moordslachtoffer. Een maag die tenslotte zichzelf verteert; een draak die zijn eigen staart inslikt, de worsteling van de metamorfose.' Het is een citaat van Barnes, vermeld in het programmaboekje.

Het eerste wat je ziet bij het begin van het eerste bedrijf is die schrijfster. De schrijfster Djuna zit achter haar schrijftafel. Er klinken stemmen in haar hoofd die hoor- en zichtbaar worden gemaakt achter op het podium. Soms denk ik, over Barnes gaat deze voorstelling, over hoe iemand zijn of haar leven probeert te formuleren. Hoe iemand acteert in het stuk dat zich in zijn hoofd afspeelt. Wie is Miranda anders dan een licht gefictionaliseerde stand-in voor de schrijfster?

Djuna (Lineke Rijxman) krijgt de tekst van de oudere Miranda. Ze ziet eruit zoals de Barnes van de foto's. Dan is er de gestalte: de jeugdige Miranda (Roos Ouwehand), de zwijgzame, een witte bruid die zich voortsleept tussen gemaskerde en theatrale figuren. Een soort Alice in wonderen-land. Ze is als een anemische tussen bloedverwanten. 'Het is er ingeslagen het weerbarstige.'

Djuna als personage beslist wat er wordt gezegd, zoals alle schrijvers doen. Ze neemt de rol over van Miranda maar vereenzelvigd zich later ook met Augusta.

Augusta: De heer behoedde ons! Ik vraag me af wat je zult schrijven

Wanneer ik dood ben en begraven!

Nooit zo'n dwingende theatraleiteit gezien als bij de opkomst van Augusta (Els Dottermans), de oude moeder in dit stuk. Een brede jurk. Ze praat lijzig, haar tong uit haar mond, slachtoffer van haar koppigheid en ouderdom.

Wat zou er gebeuren als een mens een soort van black box zou achterlaten, een opslagplaats van raadpleegbare gegevens, net voor zijn wereld ineens stort. Het poppenhuis in de voorstelling is zo'n black box. Het poppenhuis staat er plots. Een zwarte doos met vensters. Ik geloof dat iemand het een neuk-universum noemde. Donder. Bliksem.

En de schaduw Miranda, de jonge witte

bruid. In een plotse monoloog komt ze met een scène die Barnes geschrapt had maar toch op scène gezet wordt. Er wordt geïnserieerd dat de vader Miranda heeft willen verkrachten, maar omdat dat niet lukte, haar aan een haak in de schuur gehangen en haar zo aangeboden heeft aan een boerenknecht in ruil voor een geit.

Als de moeder in de poppenkast moet kijken lijkt het op een soort van terechtstelling. 'Het geeft niet wat je hebt gedaan. Ik vergeef mijzelf.' Haar wordt medeplichtigheid verweten. De vijand en de minnaar van moeder en dochter zijn dezelfde geworden.

De moeder weigert toe te geven dat ze dit alles gezien of geweten heeft. Mannen zijn in dit stuk pakgraag. Het zwaard waarmee in de coitus de vrouw gedood wordt, hangt hier boven elk vrouwenhoofd.

De mannen in dit stuk zijn farcen, clowns. Waar het vooral om gaat, is de geladenheid in de verhouding tussen moeder en dochter. Zij zijn het die tegenover elkaar een vreemdsoortige emotionele striptease opvoeren. De moeder zag haar eigen jeugd verloren gaan in haar dochter en wil zich wreken. De dochter zag hoe haar moeder getuige was van haar marteling en wil rechtvaardigheid. Miranda is het dwingende geheugen. De moeder de verbittering, onderworpen geleefd voor man en gezin, alle hoop erin gestoken en niets teruggekregen. Het assepoester-complex.

Miranda tegen haar moeder:

*Als ik omlaag kijk in de tubus van uw oog,
Zie ik het lichaam van een akelige Assepoes
Omhooggewerveld komen.*

'Assepoes moest op een stoel gaan zitten en het schoentje aantrekken. En het schoentje paste...paste werkelijk. De lakei nodigde Assepoes uit om samen met hem naar het kasteel te vertrekken.' (Uit: Het grote sprookjesboek)

Er is iets met die vrouwenschoenen op het toneel. Het schaduwmeisje beweegt zich traag en mankend. Er is die scène van hartstochtelijk maar ingehouden geweld. Als schrijfster/Miranda en de moeder samen zitten komt de confrontatie. Je ziet ze naar elkaars schoenen zoeken. De ene stapt in de schoenen van de andere.

In de tekst staat, met regie-aanwijzing:

*(Augusta trekt zonder toestemming te vragen Miranda's schoenen uit, doet ze aan haar eigen voeten, en trekt bij wijze van ruil Miranda de hare aan)
Liefde steekt haar voet naar voren, Wij gaan naar de opera.*

MIRANDA

Liefde steekt haar voet naar voren, in mijn schoenen.

En de moeder had het al gezegd: *Kom, speel mij, dochter.*

Schoenen. Hoe ging dat toen ik klein was? Ik werd op een stoel gezet. Mijn moeder kwam gehurkt voor me zitten. 'Geef het voetje eens.' Een waas van zorg. Ze legde mijn voet in haar schoot en knoopte de veters vast. Intimiteit was het. Nu loop ik 's morgens haastig in mijn schoenen en schop ze 's avonds uit. Of nog: moedertje spelen. Ik trok de hoge muiltjes van mijn moeder aan. Voor de spiegel staan. Hoe zou ik later worden als ik zo oud zou zijn als zij, als ik ook op hoge hakken zou lopen. Ik stapte in de schaduwkringen die haar voeten in de schoenzool hadden achtergelaten. Een vreemde vertrouwdheid aan mijn voeten. Toen ze stierf heb ik thuis nog maanden rondgesloft in haar pantoffels. Ik was moeder en dochter in één geworden.

Je stapt nooit zomaar in de warmte van iemand anders schoenen. Daar is al heel wat vertrouwdheid voor nodig. Misschien omdat het wijst op een verlangen samen te vallen, op een grote liefde. Ik geloof alleen niet dat het zo comfortabel zit.

In grote liefde sterf je zelf te veel. 'Liefde staat gelijk aan dood, Miranda', zegt de moeder. Moeder en dochter maken elkaar ijsig kalm af. Ze willen op elkaars schoot. De schrijfster komt tussen de moeder en de dochter staan, duwt ze uit elkaar en zegt: 'Afgelopen'. Dat staat gelijk aan sterven.

Jaren later heb ik de Toyota in de prak gereden. Dat oude, bliken vaderhuis verwoest. Ik was slechts lichtgewond.

Anna Luyten

Djuna Barnes, De beurtzang, Uitg. International Theatre & Film Books, Toneelgroep Amsterdam – Blauwe Maandag Compagnie, Amsterdam, 1995